

Sykkel og sang i Stange og Vang - fra og til Åker

10. juni: startsted Åker gård

1) I fint sommervær kunne vi ønske 130 syklister velkommen på Åker gard. At Åker er solgt av Statsbygg til private, blir et nytt ledd i Åkers mangfoldige historie. Vi var invitert hit av de nye eierne Åker Gård Eiendom, som Brunstad kristelige menighet Hamar står bak. Susanne Øverland fortalte om utvikling og drift av eiendommen. De har begynt å innrede generalboligen til god gammel stil hvor de har planer om å drive utleie. Et stort helårs utetelt har de også nettopp fått tillatelse til å sette opp. Låven vil bli satt i stand til selskapslokale, også for utleie. De ønsker at folk tar garden i bruk, og man må gjerne gå gjennom hagen. Foreløpig er det ikke daglig servering, men håper på det etter hvert.

Vi fortsatte med en allsang som Tor har laget som åpningsang til en forestilling som skal spilles her neste år: «Åker fra høvdingsete til hageby»

Vi skal som i neste vise, sykle i området i «Landet mellom elven», men egentlig ikke helt slik da vi skal sykle på begge sider av Svartelva, - men turen er godt tilpasset el-syklister!

Langs Flagstadelva har vi eldgamle gardar som Kluge, Disen og Wien. Det samme er tilfelle med Svartelva; litt lenger oppover langs Svartelva har vi i Løten som for gammelt var delt i to: Ål og Fauskar. Ål lå på begge sider av elva og var en naturlig administrativ enhet. Der Svartelva renner ut i vika eide Åker land på begge sider av elva. Derfor skulle vi sykle i Åkers område på begge sider.

Vi fikk ikke syklet gjennom Åker hageby, men etter neste vise var vi overbevist om at Tors påstand om at det var veldig vakkert nedover Åker allé var helt riktig. Utbyggingen av hagebyen som boligfeltet startet i 1948-49. Tor har laget sin egen versjon av «Når kastanjene blomstrer i Bygdø alle». Denne visa ble skrevet av Gunnar Kaspersen i 1950 og innspilt på plate av Jens Book-Jenssen. Den ble veldig populær. I Tors versjon heter den intet dårligere enn: «Når syrinene blomstrer i Åker allé». Det ble flott allsang og stor applaus!

2) Teahaugen

Det er ikke bare Åker gard som har mange kulturminner, det har også Vidarshov. Første stopp var i bakken like før gardstunet på garden. Her ligger 5-6 gravhauger, den største av dem er Teahaugen. Det er en av de største gravhaugene på Hedmarken med en diameter på ca. 30 m. og en høyde på ca. 5 m. Historielaget har satt opp info-plakat både her og ved det store gravhaugfeltet på bortsiden av garden.

I 1860-årene ble det gjort et kjempefunn på Smørkollen på Åker; der ble den flotte Åkerspenna funnet. Tor sang visa han hadde laget om «Enkefru Todderud» som sendte funnet inn til Oldsaksamlingen i Christiania.

3) Blårud

Tor fortalte at arkeologen fra Vang Anders Hagen hadde en teori på hvorfor det er et bredt belte med rud-garder rundt Åker: Kurud, Blårud, Sinnerud, Kåterud og mange flere. Han lanserte en teori om at høvdingriket Åker rådde over hele nedre Vang (Ridabu), Furnes og Fauskar (nordre Løten). Åker her ble også kalt for Skjaldaker. En annen høvding, kjent fra Snorre, rådde i Skaun (Stange). Det var et tilsvarende høvdingområde i Ringsaker.

Hele området som muligens hørte Åker til, var kanskje et område eller «belte» som åkerhøvdingen kontrollerte og ikke lot folk begynne å dyrke eller eie. I denne buffer-

/randsonen mot Ål eller også Skaun, fikk man senere, etter at storhetstiden på Åker var over, beltet av rud-garder. Dette er interessant i forhold til senere kommunegrenser.

Amtsykehuset ble i 1803 flyttet fra Kongsvinger til Sannerud. Det ble startet her på Blårud av amtfysikus Lindtrup fra Danmark. Tor framførte ei vise om en husmann fra Grefsheim på Nes som ble den første ventelistepasienten i Hedmark! Radesyke var en utbredt sykdom på denne tiden og ga den største pasientgruppen den første tida. Den ble forsøkt kurert med kvikksølv, det eneste de hadde som kunne hjelpe. Det ble stor motstand i nærområdet mot sykehuset.

Under krigen i 1808 mellom Norge og Sverige, som en del av Napoleonskrigene, jobbet Lindtrup på feltlasarettet på Imerslund med sårede pasienter fra slaget ved Trangen. Eilert, barnebarnet til Peder Todderud, var kaptein og dro i krigen til Aurskog-Høland. Åker ble rasteplass for tropper og disse måtte oppvartes av folkene på garden. Den unge fruene Anne Benedicte von Todderud med svigermoren Ulrikke måtte sørge for forpleining til soldatene mens Eilert var borte. Tor sang ei vise sett fra den unges fruens ståsted.

4. Todderud

Peder Todderud ble født her som en helt vanlig bondegutt i 1691. I 1751 kjøpte han Åker gard som da var en adelig setegard. Todderud er i Stange nå, men Peder fikk opplæring hos sognepresten i Vang. Presten så nok at gutten hadde helt spesielle evner og sendte ham til Kristiania, hvor han etter hvert kom inn i det militære, i hæren. I 1707 var han tilbake og arbeidet hjemme slik at han fikk erfaring med gardsdrift.

Han klarte å komme seg opp og fram og endte som generalmajor og fikk adelig navn.

Det var den store nordiske krig som raste den gangen (1700-1721). Danmark-Norge var ikke involvert i krigen hele tiden, men svenskekongen gjorde flere forsøk på å erobre Norge. Tor framførte ei helt ny vise om Peder von Todderud og Peter Wessel Tordenskjold som begge kjempet mot Karl XII.

Todderud hadde kanskje hørt til Åker-høvdingens utmark hvor høvdingen kunne bruke treller og fattigfolk til arbeidsfolk som bodde her, når han trengte det.

Seks ledd av Todderudslekta eide Åker; Peder, Barthold, Eilert, en ny Barthold. Han ble gift med Wilhelmine. De fikk en datter, Kristiane, som ble gift med Andreas Sæhlie. Han ble i en periode eier av Åker. Han var klar på at Sælid og Åker skulle drives hver for seg. Datteren hans giftet seg med Wollert Hille, og disse drev gården fram til 1928.

Hovedbygningen på Todderud var tidligere kontor og skolebygning på Aadalsbrug Jernstøberi. Andreas Sæhlie satt i direksjonen der da fabrikken brant i 1928. Denne bygningen var den eneste som sto igjen. Andreas fikk den flyttet og satt opp igjen som en del av Sannerud sykehus.

5. Nordviemarka

Etter den lange og seige bakken opp fra Kjonerud, krysset vi E6 og stoppet ved Nysvea. Ola Gillund som er lokalkjent, fortalte at dette er et av flere bureisningsbruk under Nordvi.

Bureisningen her begynte i 1936 og fikk tilskudd fra staten gjennom Ny Jord. Alle fikk tildelt 70 mål. Det var antakelig skog her, det var bra for alle trengte materialer til husbygging.

Allerede etter 8 år var halvparten av jorda dyrket, og det var bygd hus. All dyrking skjedde med handmakt, slik all jord i Norge så langt hadde blitt dyrket.

Deretter svingte vi ned Tanndalsvegen, turens mest idylliske strekning med rolig grusveg og

flott utsikt. Neste stopp var

6. Kåterud øvre, fortsatt med flott utsikt over Åker og Hamar. Ottar Landfald, tidligere stortingsrepresentant for Sp, bodde her. Dette området var ikke dyrket før på 1100-tallet, det var muligens en buffer eller et ingenmannsland mellom Åker og Skaun (Stange).

Det er interessant med jorda som er nedenfor her; Kjonerud, Sinnerud, Sannerud, Blårud tilhørte Vang fram til 1956. Etter forslag om grensejustering ble mange bruk overført til Stange, også tre husmannsplasser, Lille Kjonerud, noen sund-stuer samt Stårvik (tidligere eid av Vang prestegard). I tillegg hadde Åker 300 mål dyrket jord på denne siden av vika. Vang fikk 250 000 i erstatning for det hele.

Tor la til at «Hvis noe av min teori er riktig, så må jeg sitere en hederskar som er borte nå, tidligere kultursjef Olav Ilseth; han foreslo i 1991-92, før kommunesammenslåingen, at kommunen skulle hete Åker, ikke Hamar eller Vang. Det var ikke noe dårlig forslag, slik vi ser det nå.»

Litt lenger sørover, på Ringnes i Stange, bodde Kjetil Kalv i år 1000. Tor sang ei vise om Kjetil som hadde kjempet med Olav Digre (Olav den hellige) i et slag i Oslofjorden, og hadde fått en 15-seters skute i belønning. Kjetil var på en måte alliert med småkongene på Opplandene, men handlet i stedet slik at Rørek og Ring ble slått.

Vi vet ikke om Rørek eller Ring bodde på Åker. Heller ikke om Kjetil fikk tilgang til Åker etter at han hadde hjulpet Olav, men muligens kan båtaustet i Åkersvika være bygd for den 15-seters skuta. En grunn til å tro at han hadde noe med Åker å gjøre er det som skjedde på Åker i 1046. Mer om det senere.

7. Utvandrer-museet/Åkershagan

Åker gard hadde få husmannsplasser; to plasser på Åkershagan og to i havna, senere tre. Det var nok flere som utvandret lenger oppe i bygda enn herfra. Tor hadde en utvandrersang i forbindelse med Lunden skoles 50-årsjubileum «Tel Amerika» som han sang her. Ola Gillund la til, i forhold til utvandring, at bureisningen var et ledd i å unngå utvandring. Derfor ble det delt ut jord slik at folk kunne greie seg her hjemme.

Vi syklet videre gjennom Åkershagan og ned til Stangebrua, som egentlig heter Hamar bro. E6-utbyggingen preget den siste strekningen av turen tilbake til Ridabu.

8) Vel framme på **Åker** gard ble det servert kaffe og mange gode kaker på inntunet. Tor framførte en ny, morsom vise: «Åkersvikinger» om moderne vikinger med flytevest som gjør strandhogg langs Mjøsa. Her på Åker hører også historien om Magnus den gode og Harald Sigurdsson, etter hvert kalt Harald Hardråde, som møttes her i 1046. Kongesagaene forteller at de kom til forlik og at Harald ble anerkjent som medkonge.

Kjetil Kalv møtte dem muligens her. Han var gift med Gunhild som var halvsøsteren til Olav Digre og søster til Harald Sigurdsson. Tor hadde ei fin vise om disse også: «Den unge

kongen Magnus».

Ola Gillund takket Tor for fantastisk kunnskap og god formidling. Han takket også Åker gård for at vi fikk komme og fikk høre om spennende planer for bruken av eiendommen. Lederne av henholdsvis historielaget og SLF, Odd Lindstad og Geir Egilsson, reklamerte litt for sine lag. Og vi takker nok en gang alle deltakerne for at de ble med oss på tur.